

Tilburg University

Oorlogen worden ook met waarden gewonnen

Sengers, Erik

Publication date:
2023

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Sengers, E. (2023, Oct 10). Oorlogen worden ook met waarden gewonnen. Reformatorisch Dagblad.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Oorlogen worden ook met waarden gewonnen

● Prof. dr. Erik Sengers

In conflicten spelen niet alleen meer en zwaardere wapens een rol. Ten diepste is elk conflict een strijd tussen tegengestelde waarden. Welke waarden hebben wij?

Van militairen wordt verwacht dat ze zich tijdens het gevecht, tijdens een oorlog, aan bepaalde regels houden. Daar zijn internationale afspraken over die ook in nationale regelgeving zijn opgenomen. Militairen van hoog tot laag worden –meer en minder intensief– in deze regels onderwezen, ze krijgen lessen ethiek en geestelijke/persoonlijke vorming door de levensbeschouwelijke organisaties binnen defensie.

Ethische snede

Maar het hoeft niet te verbazen dat er ook een andere kant is. Wie de verschillende documentaires en films over dit onderwerp bekeken heeft of de beelden van het front in Oekraïne op zich laat inwerken, kent die ook. Oorlog voeren is balanceren op het scherp van de ethische snede. Als je zelf of je groep bedreigd wordt, dan doe je alles om je te verdedigen. Gevoelens van haat en wraak zijn dan niet te vermijden. Situaties zijn niet altijd zo overzichtelijk dat

de regels in een fractie van een seconde toe te passen zijn. En soms moet je de grenzen van de regelgeving opzoeken om het gevecht te kunnen winnen. Het ene is voor de collegebanken op de militaire academie in Breda, het andere is voor de praktijk op het slagveld.

Correcte behandeling

Toch pleit ik ervoor om de twee bij elkaar te houden. Oorlogen worden gewonnen door wapens, zo lijkt het wel als we de commentatoren op de televisie volgen. Het gaat om zware en efficiënte wapens. Het gaat om slimme inzet van wapens. Het gaat om transport en logistiek, om strategie en tactiek. Allemaal waar. Maar volgens mij worden oorlogen ook gewonnen door moraal en ethiek: wie gedraagt zich het beste op het slagveld?

We zien het momenteel in Oekraïne: de westerse wereld is geschokt door de misdaden aan Russische zijde en de steun gaat naar Oekraïne. Dat laatste land moet er daarom ook zijn best voor blijven doen dat zijn troepen niet dezelfde misstappen begaan, want dat kan de overwinning kosten. Een vijand zal zich ook eerder overgeven bij een uitzichtloze gevechtssi-

tuatie als ze wat te winnen hebben, namelijk een correcte behandeling. Maar nog even los van deze tactische overwegingen gaat het ook om een principiële opstelling: Heb uw vijanden lief. Behandel de ander zoals je zelf behandeld wilt worden. Wat baat het als je de wereld wint en schade lijdt aan je ziel? Als christen mogen we misschien wel zeggen dat je hebt gewonnen, ook als je voor de wereld verloren hebt.

Waarden doen er wel degelijk toe in conflicten. Ook in de oorlog in Oekraïne. Heel nadrukkelijk wijzen Poetin en de Russische propaganda op dit culturele conflict: het gaat ze om „nazisme” en „fascisme”, ze strijden tegen de „decadente” westerse cultuur en wijzen op de genderdiscussies in de westerse samenlevingen. Ook veel christenen weten zich door dit narratief aangesproken. Maar we moeten ons niet laten verblinden door deze oppervlakkige retoriek, die ons in onze eigen twijfel raakt. Daaronder ligt namelijk een veel fundamenteeler cultureel conflict. Dat van een democratisch versus een autoritair systeem: willen we een samenleving waarin de pluriformiteit zichtbaar wordt of waarin iedereen in de pas moet

Gemakkelijker is het om te mobiliseren op basis van sterke waarden als natie en staat dan op basis van zwakke waarden als democratie en rechtsstaat

lopen? Dat van een rechtsstaat tegenover corruptie: willen we een samenleving waarin we kunnen vertrouwen op de wetten of waarin willekeur van een elite heerst? Dat van godsdienstvrijheid tegenover een staatskerk: willen we als kerk profetisch kunnen blijven spreken of spreekbuis van de macht worden? Natuurlijk gaat het ook in Nederland niet altijd goed, maar kies niet te snel voor het alternatief. Want uiteindelijk zal dat zich tegen ons keren.

Waarden helpen ook in de verwerking van conflicten. Er wordt bij militairen veel gesproken over posttraumatische stressstoornis (PTSS) en over morele verwonding; dat zijn –gelukkig niet bij allen– grote problemen. Ik ben ervan overtuigd dat, als er duidelijkheid is over de waarden die op het spel staan, deze kwetsuren misschien niet weggaan maar wel gemakkelijker te dragen zijn. Waarvoor zetten militairen hun leven op het spel? Waarvoor zetten we als samenleving hun levens op het spel? Hebben we dat wel helder voor ogen en communiceren we dat ook eerlijk en duidelijk? En geven we militairen daarvoor ook de middelen? Dus: niet praten over schooltjes en

„Oorlogen worden ook gewonnen door moraal en ethiek: wie gedraagt zich het beste op het slagveld?“ Foto: hulpverleners ruimen puin in Hroza na een Russische raketaanval. beeld AFP, Genya Savilov

vrouwenrechten maar eigenlijk het bestrijden van terroristen op eigen grond bedoelen. Of een genocide willen verhinderen maar onvoldoende bewapening meegeven.

Het is gemakkelijk te mobiliseren en te motiveren op basis van sterke waarden als natie, staat en koningshuis, maar minder gemakkelijk op basis van zwakke waarden als democratie, rechtsstaat, tolerantie en diversiteit. Die zwakke, inclusieve waarden zouden we moeten versterken, zodat ze voor de motivatie van de militair net zo'n betekenis krijgen als de sterke, exclusieve waarden nu hebben.

Waardendebat

In Nederland zijn we wat terughoudend geworden als het gaat om het waardendebat. Iedereen mag zijn eigen waarden hebben en die uiten en beleven. Dit is erg belangrijk en ik stel het niet ter discussie. Ook in de geestelijke verzorging zijn we erg terughoudend met het kritisch bespreken van waarden. We praten veel over morele vorming, het verhelderen van de waarden bij de individuele militair, hem of haar helpen bij de gewetensvorming en morele verantwoording. Over de inhoud van die vorming wordt ech-

ter weinig gesproken. Dat laten we over aan de verschillende denominaties die binnen defensie werken. Elke groep mag daarbinnen zijn eigen verhaal vertellen.

Gezamenlijk verhaal

Maar gezien de tijden waarin we leven, pleit ik ervoor om ook een gezamenlijk inhoudelijk verhaal te vertellen. Het gaat immers om de keuze voor autocratie of vrijheid, voor democratie of wetteloosheid. De geestelijke, morele en ethische vorming van militairen zou daarom in eerste instantie een democratische vorming moeten zijn. En dat op alle niveaus, van manschap tot officier. Afgelopen zomer bracht de NRC een kritisch artikel onder de kop "Hoe een onderzoek naar NAZI uitingen binnen het leger werd gesaboteerd". Er is blijkbaar nog een wereld te winnen voor de geestelijke verzorging binnen defensie.

De auteur is bijzonder hoogleraar vraagstukken geestelijke verzorging bij de krijgsmacht aan de Tilburg School of Catholic Theology. Dit artikel is een samenvatting van zijn inaugurele rede, die hij op 6 oktober uitsprak.

SAMENLEVING EN POLITIEK

Shalom!

● Rina Molenaar

Terwijl ik deze column schrijf, springt het reisadvies voor Burkina Faso en Mali volledig op rood. Door oplopend oorlogsgeweld is het ook in de hoofdsteden van deze landen onrustig en te gevaarlijk om ernaartoe te reizen. Bij eventuele verdere escalatie heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken onvoldoende mogelijkheden om Nederlanders te evacueren. Mijn vluchten voor over twee weken worden dan ook gecancelled. Een dreigende oorlog die op deze manier dichtbij komt.

Als deze column klaarstaat om naar de krant verzonden te worden, komt het nieuws uit Israël binnen. Ik staar naar het "Shalom!" boven mijn column, maar besluit het te laten staan en de column iets aan te passen.

Oorlog! Maar iedereen streeft toch naar vrede? Oorlog is vaak een onvermijdelijke climax van tegengestelde belangen en de oorzaken kunnen verschillen. Het zijn vaak religieuze, culturele, ideologische, economische of sociaal-politieke tegenstellingen.

We zien het om ons heen gebeuren. In Israël, waar Hamas afgelopen zaterdag het land binnenviel, onverwacht en omvangrijk. In Ethiopië, waar al jaren een etnische strijd woedt. Als in het ene gebied de rust lijkt weer te keren, laait het geweld in een ander district weer op. In Colombia, waar jarenlang een strijd woedde tussen paramilitairen en guerrillastrijders, als gevolg van sociaal-politieke tegenstellingen. En dan zijn er nog de vergeten crises, zoals in de Sahel, waar overheden geen grip krijgen op gewapende militieën.

Klimaatverandering draagt bij aan fysieke onveiligheid. Terroristen zijn vaak een blemmering om maatregelen te treffen tegen bijvoorbeeld ontbossing of verwoestijning. Jongeren groeien zonder perspectief op en zien geen toekomst. Uit wanhoop sluiten ze zich aan bij terroristische groepen.

Rolien Sasse is directeur van PAX, al 75 jaar als vredesorganisatie actief in oorlogslanden. Onlangs werd ze geïnterviewd (RD 21-9). Ze zei: „Het zijn niet alleen gewapende conflicten elders in de wereld, en het herstel van de samenleving na afloop daarvan. Ook in Nederland lopen de spanningen op. Het debat verhardt, vertrouwen in de overheid neemt af. Het gevaar is dat je elkaar verliest. Daarom is het nodig elkaar de andere wang toe te keren en naar elkaar te luisteren.“

Sasse merkt terecht op dat ook in Nederland de spanningen oplopen, weliswaar op een andere manier. Ik zag dit de afgelopen

dagen op sociale media gebeuren. Er werden harde en veroordelende woorden gebruikt voor mensen die hun steun betuigden aan burgerslachtoffers in Israël.

Ja, wij kennen hier vrijheid van meningsuiting. Toch hebben we gezien dat mensen daar soms onverantwoord mee omgaan. Dat heeft geleid tot polarisatie. Polariseren zet groepen mensen tegen elkaar op in plaats van hen met elkaar te verbinden. Een gezamenlijke plek waar open en respectvol de discussie wordt gevoerd, lijkt verdwenen.

De Deense filosoof Kierkegaard zei: „Mensen eisen vrijheid van meningsuiting als compensatie voor de vrijheid van denken, waar ze zelden gebruik van maken.“ Niet zelden leidt gebrek aan discipline tot verharding. De vaardigheid om te luisteren zonder een antwoord of eigen mening te formuleren, lijkt te verdwijnen. In landen van oorlog zie je waar dit uiteindelijk toe kan leiden.

Toen de burgeroorlog in Colombia volop woedde, deed mijn Colombiaanse collega

Shalom stelt je in staat de ander de wang en daarmee ook het oor toe te keren

Missy Christie haar werk in de verpauperde wijken van de hoofdstad Bogota, waar het onderlinge wantrouwen groot was. „Vrede voor mijn land begint in harten van mensen“, zei ze tegen me. Haar uitspraak komt vaak bij me terug als ik mensen in oorlogslanden spreek. Missy doelde op een diepere vrede die gevangen wordt in het woord "shalom", de dagelijkse groet in de Joodse wereld.

Shalom heeft alles te maken met vervulling: het is betaald. Die shalom in het hart is shalom, vrede, tussen God en mens. Deze vrede kun je niet voor jezelf houden, maar wil je ook met de ander delen. Zo start de hernieuwde dialoog op plaatsen waar het debat in de loop van de tijd verhardde. Missy liet me dat zien. In de verharde stadswijken van Bogota ontstonden zo plekken van vrede.

Shalom geeft een wending aan het harde debat en gaat polarisatie tegen. Shalom stelt je in staat de ander de wang en daarmee ook het oor toe te keren. Ook in Nederland.

De auteur is directeur-bestuurder Woord en Daad.

Over Opinie

De lengte van een opinieartikel bedraagt 550 of 750 woorden. Ook kunnen abonnees door een ingezonden brief reageren op de redactionele inhoud van het RD. Inzendingen (max. 250 woorden) moeten zijn voorzien van naam en adres van de schrijver. Er kan niet worden gereageerd op Opgemerkt, Kerkelijke Pers, ZoGezgd, meditatie en boekrecensies. De redactie behoudt zich het recht voor inzendingen (zonder overleg) te redigeren en/of in te korten of zonder opgave van redenen te weigeren. Plaatsing van artikelen of brieven betekent niet dat de redactie ermee instemt. De schrijver geeft aan Erdee Media Groep een niet-exclusieve licentie om zijn inzending vast te leggen, te verveelvoudigen en te verspreiden, in welke vorm ook.

Coördinatie: Wim Lemstra en August Moens

E-mailadres Opinieartikelen: opinie@rd.nl | E-mailadres Opgemerkt: hoofdredactie@rd.nl